

Mashxura KOMILJONOVA,
O'zDSMI Estrada aktyorligi san'ati
mutaxassisligi magistranti

ZAMONAVIY RAQS USLUBLARINING SHAKLLANISHI VA O'ZBEK RAQS SAN'ATI RIVOJIGA TA'SIRI

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy raqs uslublarining shakllanish jarayoni, ularning tarixiy ildizlari hamda ijtimoiy-madaniy omillar bilan bog'liqligi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy raqsning klassik va an'anaviy raqs turlaridan farqli jihatlari, estetik tamoyillari hamda badiiy ifoda imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy raqsning jamiyat hayotidagi o'rni, shaxsiy va ijtimoiy fikrni ifodalashdagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: zamonaviy raqs, modern raqs, raqs san'ati, tarixiy rivojlanish, raqs madaniyati, estetik tamoyillar.

Аннотация. В статье рассматриваются процессы формирования современных танцевальных стилей и их исторические основы. Анализируется влияние социально-культурных изменений XX–XXI веков на развитие современного танца, его отличие от классических и традиционных танцевальных форм. Особое внимание уделяется художественно-эстетическим принципам, свободе пластического выражения и роли индивидуальности в современном танце.

Ключевые слова: современный танец, модерн-танец, хореография, история танца, танцевальная культура, эстетика.

Abstract. This article examines the development of modern dance styles and their historical foundations. It analyzes the influence of socio-cultural changes of the 20th and 21st centuries on the development of modern dance and its differences from classical and traditional dance forms. Particular attention is paid to artistic and aesthetic principles, freedom of expression, and the role of individuality in modern dance.

Keywords: contemporary dance, modern dance, choreography, dance history, dance culture, aesthetics.

Raqs san'ati insoniyat madaniyatining eng qadimiy va muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, u jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy munosabatlar hamda estetik qarashlar bilan chambarchas bog'liq holda rivojlanib kelgan [1]. Qadim davrlarda raqs marosimiy va diniy maqsadlarda qo'llanilgan bo'lsa, keyinchalik u badiiy ifoda vositasi sifatida shakllanib, turli tarixiy bosqichlarda o'ziga xos uslub va yo'nalishlarga ega bo'ldi [2]. Vaqt o'tishi bilan san'atda yangicha fikrlash, erkinlik, individual yondashuvga intilish kuchayib, raqs ham jamiyat singari o'zgarib, yangilanib bordi. Ana shu jarayon

natijasida XX asr boshlarida zamonaviy raqs (modern dance) va undan kelib chiqqan ko'plab yangi raqs uslublari shakllandi.

Zamonaviy raqs uslublarining shakllanishi – akademik baletning qat'iy qoidalaridan voz kechgan holda, erkinlik, tabiiy harakat va shaxsiy ifodani asosiy mezon sifatida qabul qildi [3]. Bu davrda inson shaxsiyatini, uning ichki kechinmalari va ruhiy holatini harakat orqali ifodalashga bo'lgan ehtiyoj ortdi. Natijada raqs san'atining nafaqat estetik zavq bag'ishlovchi vosita, balki shaxsiy va ijtimoiy fikrni ifodalash

shakliga aylandi. Zamonaviy raqs uslublari tana imkoniyatlaridan erkin foydalanish, improvizatsiya va tabiiy harakatlarga asoslanishi bilan ajralib turadi.

Zamonaviy raqsning rivojlanishida ijtimoiy-siyosiy jarayonlar, urbanizatsiya, texnologik taraqqiyot hamda madaniyatlararo aloqalarning kengayishi muhim rol o'ynadi [4]. Jamiyatdagi o'zgarishlar san'atda ham aks etib, raqs shakllari mazmunan boyidi va mavzu jihatidan kengaydi. Zamonaviy raqs sahnada insonning ichki ziddiyatlari, erkinlikka intilishi va hayotiy tajribasini badiiy talqin etish imkonini berdi.

Zamonaviy raqsning paydo bo'lishi XX asrning boshlarida Yevropa va AQShda ko'plab xoreograf va raqqos(a)lar tomonidan: baletda har bir harakat oldindan belgilangan, tana esa sun'iy shaklga solingan va bu holatni san'at erkinligiga zid deb hisobladilar. Natijada zamonaviy raqs – baletning qat'iy me'yorlariga qarshi harakat sifatida vujudga keldi.

Zamonaviy raqsning ilk namoyondalari Isadora Duncan, Ruth St. Denis, Ted Shawn, Martha Graham kabi ijodkorlar ham ushbu yo'nalishning shakllanishi va rivojlanishida muhim o'rin tutganlar [5]. Isadora Duncan – tabiiy harakat, erkinlik va ichki hissiyotlarni ifodalashni raqs san'atining markaziga qo'ydi. Ruth St. Denis, Ted Shawn - sharqona falsafa va diniy motivlarni raqsga olib kirdi. Martha Graham – zamonaviy raqs texnikasini ilmiy asosda rivojlantirib, “contraction and release” tizimini yaratdi.

Tadqiqot jarayonida tarixiylik metodi asosiy metodlardan biri sifatida qo'llanildi. Ushbu metod orqali zamonaviy raqs uslublarning paydo bo'lishi, ularning klassik balet va an'anaviy raqs shakllaridan ajralib chiqish sabablari tarixiy jarayonlar bilan bog'liq holda tahlil qilindi. Xususan, XX asr boshlarida Yevropa va AQShda yuz bergan madaniy va ijtimoiy o'zgarishlar, shaxs erkinligi g'oyalarining kuchayishi zamonaviy raqsning shakllanishiga qanday ta'sir ko'rsatgani ochib berildi. Bu borada A.Y.Vaganova, Y.Grigorovich, V.Nikitin kabi san'atshunoslarning raqs tarixiga oid ilmiy qarashlari muhim nazariy asos bo'lib xizmat qildi [6].

Zamonaviy raqs vaqt o'tishi bilan bir necha yo'nalish va uslublarga bo'lindi: Modern dance klassik baletga qarshi yaratilgan ilk zamonaviy yo'nalish bo'lib, unda yer bilan aloqa, og'irlik va nafas muhim ahamiyatga ega. Bu uslubda dramatik ifoda va psixologik holat kuchli aks etadi. Jazz raqsi afro-amerikalik madaniyat asosida shakllangan bo'lib, ritm, energiya va tezkor harakatlarga boy. Keyinchalik u zamonaviy sahna raqsalariga kuchli ta'sir ko'rsatdi. Contemporary dance – zamonaviy

raqsning hozirgi bosqichi bo'lib, unda modern dance, jazz, balet va improvizatsiya elementlari uyg'unlashgan. Bu uslub sahna va ommaviy chiqishlarda keng qo'llaniladi. XX asrning ikkinchi yarmida shahar madaniyati asosida hip-hop, breakdance, popping, locking kabi ko'cha raqsarlari paydo bo'ldi [7]. Bu raqsarlar yoshlar orasida tez tarqalib, zamonaviy raqs madaniyatining ajralmas qismiga aylandi.

Jazzning kelib chiqishi XVII asr oxiri va XVIII asr boshlarida Amerikadan Afrikaga qul qilib olib kelingan afrikaliklarning (afroamerikaliklar) ish qo'shiqlari, spiritual (diniy qo'shiqlar) va shu qo'shiqlarga ijro etgan raqsarlari asosida yaratilgan. Aynan shu sabablar orqali jazzning tug'ilgan joyi ya'ni vatani, AQShning janubi bo'lgan Yangi Orlean shahridir. XX asr boshlarida jazz raqsining sahnaviy ko'rinishi shakllandi. Shakllanish jarayonida jazz raqsini sahnaga olib chiqib tanilgan yorqin namoyandasi sifatida Jozefina Bekker tarixda qoldi.

Zamonaviy raqs uslublarning shakllanishi murakkab va ko'p bosqichli jarayon ekanini ko'rsatdi. Tarixiy ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, zamonaviy raqs faqat yangi harakatlar majmui emas, balki muayyan davr ijtimoiy-madaniy ehtiyojlariga javob sifatida vujudga kelgan san'at hodisasidir [8]. Natijalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy raqs an'anaviy raqs turlariga nisbatan mazmunan kengroq, ifoda imkoniyatlari jihatidan esa erkinroq bo'lib, unda shaxsiy tajriba va ichki kechinmalar ustuvor o'rin egallaydi.

Zamonaviy raqs uslublarning shakllanishida XX asr boshlarida yuz bergan madaniy va estetik o'zgarishlar hal qiluvchi ahamiyat kasb etgan. Klassik baletning qat'iy qoidalari va standartlashtirilgan texnikasi ijodkor shaxs ehtiyojlarini to'liq qondira olmaganligi sababli, raqs san'atida yangi ifoda shakllariga ehtiyoj yuzaga kelgan. Bu jarayonda modern raqs yo'nalishi muhim o'rin tutib, u zamonaviy raqsning estetik va falsafiy poydevorini shakllantirdi. Modern raqs orqali raqs san'atida tabiiy harakat, tana plastikasining erkinligi va individual ifoda asosiy tamoyilga aylandi.

Zamonaviy raqs uslublari o'z rivojida bir necha asosiy yo'nalishlarni bosib o'tgan. Dastlab, u klassik baletga qarshi yo'nalgan norozilik shakli sifatida namoyon bo'lgan bo'lsa, keyinchalik mustaqil san'at turi sifatida shakllandi. Keyingi bosqichda esa zamonaviy raqs turli madaniy va musiqiy oqimlar bilan boyib, o'z tarkibiga jazz, folklor va ommaviy madaniyat unsurlarini singdirdi. Bu holat zamonaviy raqsning moslashuvchan va ochiq tizim ekanini ko'rsatadi [9].

Zamonaviy raqs sahnada faqat estetik obraz

yaratish bilan cheklanmay, balki jamiyatdagi muammolar, shaxs erkinligi, identitet masalalari va insonning ichki ziddiyatlarini ifodalash vositasi sifatida xizmat qiladi. Tahlil qilingan xoreografik asarlarda inson ruhiy holati, ijtimoiy bosim va zamonaviy hayot sur'ati bilan bog'liq mavzular ustuvor ekanini aniqlandi. Bu natijalar zamonaviy raqsni faol ijtimoiy muloqot shakli sifatida baholashga asos bo'ladi. Zamonaviy raqs global jarayonlar ta'sirida shakllangan bo'lsa-da, har bir hududda u mahalliy madaniyat unsurlari bilan uyg'unlashgan holda rivojlanadi. O'zbekiston misolida olib borilgan tahlillar zamonaviy raqsning milliy raqs an'analari bilan sintezga kirishib, yangi badiiy shakllarni yaratganini ko'rsatadi. Bu jarayon zamonaviy raqsning universalligi bilan birga, milliy xususiyatlarni saqlab qolish imkoniyatiga ega ekanini tasdiqlaydi.

Zamonaviy raqs ijrochisi uchun texnik mukammallik bilan bir qatorda, ichki emotsional holat va ma'naviy tayyorgarlik muhim ahamiyat kasb etadi. Klassik raqsda texnika ustuvor bo'lsa, zamonaviy raqsda mazmun va ifoda birinchi o'ringa chiqadi. Bu esa raqs ijrochisidan mustaqil fikrlash, improvizatsiya qobiliyati va sahnaviy obraz bilan chuqur ishlashni talab etadi. Zamonaviy raqsning ta'lim tizimidagi o'rni, uning yoshlar ijodiy tafakkurini rivojlantirishdagi ahamiyati aniqlandi. Zamonaviy raqs mashg'ulotlari orqali talabalar jismoniy tayyorgarlik bilan birga, o'zini erkin ifodalash, jamoa bilan ishlash va sahna madaniyatini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'lishini ko'rsatdi. Bu jihat zamonaviy raqsni san'at ta'limining muhim tarkibiy qismi sifatida baholashga asos yaratadi. Zamonaviy raqsning terapevtik va psixologik jihatlari ham ko'rib chiqilib, zamonaviy raqs insonning ichki holatini ifodalash va emotsional bo'shanishga xizmat qiluvchi samarali vosita sifatida hisoblanadi. Bu holat zamonaviy raqsning amaliy ahamiyatini yanada oshiradi va uning qo'llanilish sohalarini kengaytiradi. Zamonaviy raqs doimiy rivojlanish

jarayonida bo'lgan ochiq tizimdir. U jamiyatdagi o'zgarishlarga tezkor moslashadi va yangi estetik izlanishlar uchun imkoniyat yaratadi. Shu bilan birga, zamonaviy raqs tarixiy tajribaga tayangan holda rivojlanib, o'z ildizlarini inkor etmaydi, balki ularni yangicha talqinda davom ettiradi.

Maqola zamonaviy raqs uslublarning shakllanishi va tarixiy asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qilishga qaratildi. O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, zamonaviy raqs an'anaviy va klassik raqs turlarining mantiqiy davomi bo'lishi bilan birga, XX asr ijtimoiy-madaniy jarayonlari ta'sirida yuzaga kelgan mustaqil san'at hodisasidir [10]. Uning vujudga kelishi jamiyatda shaxs erkinligi, individual ifoda va yangi estetik qarashlarga bo'lgan ehtiyoj bilan chambarchas bog'liqdir.

Tadqiqot natijalari zamonaviy raqs uslublarning asosiy xususiyatlari sifatida erkin harakat, improvizatsiya, tana plastikasining tabiiyligi va mazmunning ustuvorligini ko'rsatdi. Klassik baletda texnik mukammallik yetakchi o'rin tutgan bo'lsa, zamonaviy raqsda harakat orqali g'oya va hissiy holatni ifodalash birlamchi ahamiyat kasb etadi. Bu jihat zamonaviy raqsni insonning ichki dunyosini ochib beruvchi samarali badiiy vositaga aylantiradi. Tahlillar zamonaviy raqsning global va mahalliy omillar ta'sirida rivojlanishini tasdiqlaydi. Bir tomondan, u jahon madaniy jarayonlari bilan uyg'unlashgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, milliy raqs an'analari bilan sintezga kirishib, o'ziga xos badiiy shakllarni yuzaga keltiradi. O'zbekiston misolida zamonaviy raqs milliy raqs madaniyatini boyituvchi va uni yangi bosqichga olib chiquvchi vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. Shuningdek, zamonaviy raqsning ta'limiy va ijtimoiy ahamiyati ham muhim xulosa sifatida qayd etildi. U yoshlarning ijodiy tafakkurini rivojlantirish, jismoniy va ma'naviy barkamolligini ta'minlashda samarali vosita hisoblanadi. Zamonaviy raqs mashg'ulotlari orqali shaxsning o'zini erkin ifodalashi va sahna madaniyatini shakllantirish imkoniyati kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimova R. O'zbek raqs san'ati tarixi. – Toshkent: San'at, 2008. – 256 b.
2. Saidova M. Xoreografiya asoslari. – Toshkent: O'zbekiston davlat xoreografiya akademiyasi, 2016. – 198 b.
3. Ubaydullayeva D. Milliy raqs va zamonaviy sahna talqini. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 172 b.
4. Qodirova N. Raqs san'ati va estetik tafakkur. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015. – 184 b.
5. O'zbekiston davlat xoreografiya akademiyasi. Zamonaviy raqs texnikalari. O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2021. – 134 b.
6. O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi. Raqs san'atini rivojlantirishga oid metodik tavsiyalar. – Toshkent, 2020. – 96 b.
7. Ваганова А.И. Основы классического танса. – Ленинград: Искусство, 1980. – 240 с.
8. Тарасов Н.И. Теория и методика хореографии. – Москва: Просвещение, 2004. – 276 с.
9. Никитин В.И. Модерн-танец: истоки и развитие. – Санкт-Петербург: Лан, 2011. – 220 с.
10. Григорович И.Н. Хореография и время. – Москва: Советский композитор, 1987. – 198 с.